

İstanbul'un Fethine İlişkin Hadis Rivayetlerine Farklı Bir Yaklaşım

İsrafil Balcı

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Hadîs mecmuaları arasında Kostantınıyye'nin (İstanbul) Müslümanlar tarafından fethedileceğine dair birtakım rivayetler bulunmaktadır. *Fiten* ve *melâhim* edebiyatı içinde yer alan bu rivayetler, Hz. Peygamber'in haber verdiği kıyamet alametleri ve gelecekte vuku bulacak olaylar olarak sunulur. İstanbul'un fethedileceğine dair haberlerin ihtiva ettiği yaklaşık otuz civarında irili ufaklı rivayet bulunmaktadır. Çoğu birbirinin tekrarı veya değişik versiyonu niteliğindeki bu rivayetlerden sadece birisi hariç, diğerlerinin tamamı kıyamet saatiyle ilişkilendirilmiş ve birtakım zaman dilimleri verilerek şehrin fethiyle birlikte bu zaman dilimleri içerisinde kıyametin kopacağı iddiası dillendirilmiştir. Her ne kadar rivayetlerin muhtevası ve verilen zaman dilimlerinde ciddi tutarsızlıklar varsa da, bunlar fazla sorgulanmamış ve özellikle Anadolu İslâm kültüründe İstanbul'un fethi konusu doğrudan Resûlullah'ın ihbarı veya müjdesi olarak sunulmuştur. Hatta çeşitli akademik çalışmalarda bile, İstanbul'un fethedilmesi ile mezkûr iddialar arasında bir bağ kurulmuştur.

Fiten edebiyatı dışında kalan ve İstanbul'un fethedileceğine dair haber ihtiva eden tek rivayet, "İstanbul *mutlaka fethedilecek, onu*

fetheden komutan ne büyük komutan, onu fetheden asker ne büyük asker” şeklinde dillere pelesenk edilen meşhur hadistir.¹ Kıyamet alameti iddialarıyla ilişkilendirilmeyen bu rivayet, muteber hadîs kaynaklarında geçmemesine rağmen, özellikle Müslüman Türkler tarafından büyük bir hüsnü kabul görmüş ve şehri fethetmeleri nedeniyle Hz. Peygamber’in müjdesi ve övgüsünün muhatabı oldukları yorumlarının en önemli referansı olarak gösterilmiştir.² Mezkûr rivayet akademik araştırmalarda referans olarak sunulurken, özellikle bu araştırmaları yapanların İstanbul’un fethi ile kıyamet saati arasında kurulan ilişkiye dair rivayetleri veya muhtevalarındaki çelişkileri dikkate almaması şaşırtıcıdır.³ Diğer bir ifadeyle söylemek gerekirse, rivayetin/rivayetlerin maksada yarayan kısmı kullanılırken sorunlu tarafı görmezden gelinmiştir.

•••••

- 1 Aḥmed b. Ḥanbel, Ebū ‘Abdillāh Aḥmed b. Muḥammed b. Ḥanbel eş-Şeybānī (ö.241/856), *Musnedu Aḥmed b. Ḥanbel*, thk. Aḥmed Ma‘bed ‘Abdulkerīm, I-XIV, Beyrūt 1432/2011, VIII, 254; el-Buḥārī, Ebū ‘Abdillāh Muḥammed b. İsmail b. İbrāhīm (ö.256/870), *Taḥricu’l-Eḥādīsi’l-Merfū‘ati’l-Musnede fi Kitābi’t-Tārihi’l-Kebīr*, Riyād 1420/1999, I, 791; İbnu’l-Eşīr, Ebū’l-Ḥasen ‘Alī b. Ebī’l-Kerem Muḥammed b. Muḥammed eş-Şeybānī el-Cezerī (ö.630/1233), *‘Usdu’l-Gābe fi Ma’rifeti’s-Şahābe*, thk. ‘Alī Muḥammed Mu‘avviḍ, ‘Adil Aḥmed ‘Abdulmevcūd, I-VIII, 1415/1994, I, 389.
- 2 Ali Yardım, “Fetih Hadisi Üzerinde Bir Araştırma”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, (cilt: XIII, sayı: 2), 116-123; İsmail Yiğit, “Emevîler Zamanında Gerçekleştirilen İstanbul Seferleri”, 2. *Uluslararası İstanbul’un Fethi Konferansı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, (30-31 Mayıs, 1 Haziran 1997); Hüseyin Algül, “Eyyûb Sultan’dan Fatih’e Yolculuk”, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla IX. Eyüp Sultan Sempozyumu; Tebliğler*, (13-15 Mayıs 2005); Mehmet Ali Kulat, “İstanbul’un Fethini Müjdeleyen Hadisin Değerlendirilmesi”, *Diyanet İlmî Dergi*, (cilt: 37, sayı 2 Nisan-Mayıs-Haziran 2001), 5-23; Mustafa Güler, “İstanbul’un Fethinin Zamanın Müslüman Devletleri Arasındaki Yeri”, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla IX. Eyüp Sultan Sempozyumu; Tebliğler*, (13-15 Mayıs 2005), 236-241; Arif Yıldırım, “Ebu Eyyûb el-Ensarî’nin Bir Âyetle İlgili Yorumu ve İstanbul’un Fethi”, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla IX. Eyüp Sultan Sempozyumu; Tebliğler*, (13-15 Mayıs 2005), 161-171.
- 3 Tespit edebildiğimiz kadarıyla, İstanbul’un fethi ile kıyamet saati arasında kurulan ilişkiye dair konu Feridun M. Emecen tarafından kaleme alınmıştır. Kadim kültürlerde de var olan İstanbul’un fethi ile kıyamet senaryolarına dair rivayetleri değerlendiren Emecen, İslâm kültüründeki anlatıların bunlardan esinlenme olduğu sonucuna ulaşmıştır. Geniş bilgi için bkz. Feridun M. Emecen, *Fetih ve Kıyamet*, Timaş, İstanbul 2012.

İstanbul'un fethine yönelik ilk ciddi girişim Emeviler döneminde başlatılmıştır. Özellikle hanedanın kurucusu olan Muaviye, şehrin fethine büyük önem vermiş ve iki kez kuşatmasına rağmen bu hedefini gerçekleştirememiştir. İkinci kuşatmanın ardından yaklaşık 30 yıl sonra üçüncü kez İstanbul kuşatılmış, fakat yine sonuç alınamamıştır. İlk iki kuşatma ile ilgili dikkat çeken hususlardan birisi, ordu hazırlığı yapıldığı sırada veya muhasaralar devam ederken az önce zikredilen rivayet ya da rivayetlerden hiç söz edilmemesidir. Diğer bir ifadeyle erken döneme ait kaynaklarda Resûlüllah'ın böyle bir sözü veya müjdesi nedeniyle Müslümanların bu şehri almak için mücadele ettiklerine dair bir tek rivayet nakledilmemiştir. Buna mukabil özellikle Muaviye'nin girişiminin arkasında daha çok siyasî hesaplar veya bireysel başarı kazanma gibi hedeflerin etkili olduğunu gösteren veriler bulunmaktadır. Bu çalışma en erken döneme ait rivayetlerden hareketle, İstanbul'un fethine dair haberleri ve bu haberlere dayalı görüşlerin tutarlılığını ve gerçekliğini gözler önüne sermeyi hedeflemektedir.

Emeviler Zamanında İstanbul'un Fethi Girişimi

Yaklaşık doksan yıl kadar süren Emevîler döneminde İstanbul üç kez kuşatılmasına rağmen arzulanan netice elde edilememiştir.⁴ Rivayetlere bakılırsa birinci kuşatma 668-670, ikinci kuşatma 674-680, üçüncü kuşatma ise 716-17 yıllarında gerçekleşmiştir. Buna göre ilk iki kuşatma Muaviye (660-680), üçüncüsü ise Süleyman b. Abdulmelik (715-717) dönemine denk gelmektedir.

Muaviye'nin iki kez İstanbul'u kuşatması, onun buraya verdiği önemi ve şehri alma arzusunu ortaya koymaktadır. Kimi yorumlara göre henüz Şam valiliği dönemindeyken Kostantınıyye'yi ele geçirmeyi

.....

4 İstanbul'un Araplar tarafından kuşatılması ile ilgili geniş bilgi için bkz., Marius Canard, "Tarih ve Efsaneye Göre Araplar'ın İstanbul Seferleri" (çev. İsmail Hâmi Danişmend), *İstanbul Enstitüsü Dergisi I*, İstanbul 1955, 215; Şükran Harbutlî, "Hısârü'l-Kostantınıyye fî'l-Asri'l-Umevî", *Beşinci Uluslararası Orta Doğu Semineri İslamiyet'in Doğuşundan Osmanlı İdaresine Kadar Orta Doğu (Şam, 2-4 Kasım 2010)*, Elazığ 2012, ss. 229-261; Âdem Apak, "Fethinden Önce İstanbul Üzerine Müslüman Seferleri: Emevîler Dönemi", *Eyüp Sultan Sempozyumu VII (Tebliğler)*, İstanbul 2003, 226-27.

hedeflemişti.⁵ Bizans tarihçisi Sebeos, 653-54 yıllarından itibaren Araplar'ın İstanbul'u ele geçirmeyi hedeflediklerini söylerken bir bakıma bu hususa işaret etmiştir.⁶ Hz. Osman'ın onayını alarak deniz seferine çıkan Şam valisi Muaviye, önce Kıbrıs adasını fethetmiştir.⁷ İlerleyen süreçte Arvad,⁸ Rodos⁹ ve Girit (İkrîdiş)¹⁰ gibi adaların fethedilmesi, denizden yapılacak kuşatmaların ön temeli niteliğindedir.¹¹

Rivayetlere göre Bizans'ın payitahtını hedef alan Muaviye'nin girişimini haber alan II. Constans donanma ile karşı saldırıya geçmiş ve iki taraf Finike (Phoenix) açıklarında karşı karşıya gelmiştir.¹² Likya sahillerindeki mücadelenin ardından Bizans donanması ağır bir yenilgi almıştır. Hatta II. Constans'ın kılık değiştirerek kaçtığına dair haberler nakledilmiştir.¹³ İbn A'sem'in verdiği bilgiye göre II. Constans'ın karşı saldırısının haber alınması üzerine, Mısır valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh yardım göndermiştir.¹⁴

Şehrin fethine yönelik ilk ciddi hamle 668 yılında gerçekleştirildi. Rivayete göre Muaviye, Fedâle b. Ubeyd el-Ensârî'yi II. Constas'a yardım eden Ermeni valisi Saborios üzerine göndermişti. Ancak ordu Anadolu içlerindeyken Saborios'un öldüğü haberinin alınması üzerine, yoluna devam eden Fedâle Kadıköy'e kadar ilerledi. Onun bu hamlesinin arka planında Bizans idaresindeki taht kavgalarının da etkisi

•••••

5 Harbutlî, 231.

6 Sebéos, L'évêque, *Histoire d'Héraclius*, Traduite de L'Armenien et Annotée Frederic Macler, Imprimerie Nationale, Paris 1904, 140.

7 Halife b. Hayyât, *Tarihu Halife b. Hayyât; Halife b. Hayyât Tarihi*, çev. Abdülhalik Bakır, Ankara 2001, 200; Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, çev. Mustafa Fayda, Ankara 1987, 218; İbn A'sem, Ebû Muhammed b. Ahmed b. A'sem el-Kûfî (314/926), *Kitâbu'l-Fütûh*, Beyrut 1986, I, 347-48.

8 Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 338; İbn A'sem, I, 367.

9 Belâzurî, *Fütûh*, 338; İbn A'sem, I, 352; Rodos seferinin 678 yılında düzenlendiği de söylenir. Halife b. Hayyât, 279.

10 Belâzurî, *Fütûh*, 339.

11 İbn A'sem, I, 352-54.

12 Theophanes, *The Chronicle of Theophanes*, Translated by Harry Turtledove, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1982, 45.

13 Canard, 215-16.

14 İbn A'sem, I, 354, 356.

olduğuna dair yorumlar yapılmıştır.¹⁵ Kış ayını burada geçiren Fedâle, şehri kuşatmak için yardım isteyince, Muaviye ilk önce Süfyan b. Avf, ardından da oğlu Yezid komutasında bir ordu hazırlayıp sevk etti. Yezid'in ordusunda İbn Abbâs, İbn Ömer, Zübeyr b. Avvâm ve Ebû Eyyûb el-Ensârî (Hâlid b. Zeyd) gibi önemli isimlerin bulunduğu rivayet edilir. Yardım gelmesinin ardından şehir kuşatıldı, ancak sonuç alınamadı.¹⁶ Kuşatmanın başarısızlıkla neticelenmesi, ordunun erzak sıkıntısı çekmesi ve salgın hastalığın baş göstermesi gibi nedenlerle açıklanır. Bazı rivayetlerde ise başarısızlık Yezid'in beceriksizliğine fatura edilir. Ancak bu tür iddialar daha çok onu kötölemeye yönelik sonradan uydurulan iddialar görüntüsündedir.

İlk hamlenin başarısızlıkla neticelenmesine rağmen, Muaviye İstanbul'u fethetme arzusundan vazgeçmedi. Adeta bu amacını gerçekleştirmenin alt yapısı olarak Anadolu içlerine doğru seferler düzenlemeye devam etti. Sevk ettiği ordular Kapıdağ Yarımadası'nı ele geçirdiler ve burası daha sonraki seferler için bir üs olarak kullanıldı.

İkinci kez İstanbul'u kuşatmayı planlayan Muaviye, ciddi hazırlıklar yaptı. Özellikle donanmaya ağırlık verip gemi inşaatını hızlandırdı. Rivayetlere göre Şam, Mısır ve Libya sahillerindeki tersanelerde gemiler inşa edildi. Finike sahillerinden ahşap malzeme ticareti yaptığı söylenir. Bizans tarihçisi Theophanes (201/817), Tripolis (Libya) sahillerindeki tersanelerde de gemiler inşa edildiğini ve bu gemilerin İstanbul kuşatmasında yer aldığını belirtir.¹⁷

Gerekli hazırlıkları tamamlayan Muaviye, 677 yılında Cunâde b. Ebi Umeyye komutasında güçlü bir donanma hazırlayıp İstanbul üzerine gönderdi. Ermeni kökenli Bizans tarihçisi Sebeos, Araplar'ın bin kişilik üç yüz gemi ve yüz kişilik beş bin gemiden oluşan bir filo ile İslâm ordusunun İskenderiye'den yola çıkıp Kadıköy sahiline ulaştığını

.....
¹⁵ Birsal Küçüksipahioğulları, "Emeviler'in İstanbul Kuşatmaları Esnasında Bizans İmparatorluğu'nun Durumu" *Beşinci Uluslararası Orta Doğu Semineri İslamiyet'in Doğuşundan Osmanlı İdaresine Kadar Orta Doğu (Şam, 2-4 Kasım 2010)*, Elazığ 2012, 81.

¹⁶ Canard, 217-18.

¹⁷ Rivayete göre tersanede çalışan iki kardeş, Müslümanların elindeki esirleri kurtarıp onlar vasıtasıyla şehrin emîrini öldürdüler ve ardından İstanbul'a kaçtılar. O sırada Muaviye Kapadokya üzerinde seferdeydi. Theophanes, 45.

söyler.¹⁸ Bir başka Bizans tarihçisi Theophanes de benzer haberler aktarır ve İslâm ordusunun İstanbul'u kuşattığına dair haberi destekler.¹⁹ Bu haberlerin bir kısmı İslâm tarihi kaynaklarındaki rivayetlerle de doğrulanmaktadır.²⁰

Oldukça ciddi hazırlıklardan sonra gerçekleştirilen ikinci kuşatmada da arzulanana netice gerçekleşmediği gibi, büyük kayıplar yaşandı. Kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlanması, denizde yanma özelliğine sahip Rum ateşiyle irtibatlandırılır ve donanmanın bir kısmının yandığı söylenir. Donanma komutanı Yezid b. Şecerred'in öldüğü, dağılan ordunun ağır kayıplarla geri çekildiği haberleri aktarılmıştır. Ayrıca Mısır'dan gelen İslâm ordusu içindeki birliklerin bir kısmının Bizans saflarına geçtiği, erzak yüklü gemilerin Bizans'ın eline geçtiği ve bu nedenle erzak sıkıntısı yaşandığı gibi rivayetler aktarılmıştır. Geri çekilen İslâm ordusunun Antalya yakınlarına geldiği zaman şiddetli bir fırtınaya tutulduğu ve donanmadan geriye kalan kısmın da burada telef olduğu söylenir. Kara birliklerinin de dikkate değer bir başarı elde edememesi üzerine, Muaviye'nin ikinci kez İstanbul'u fethetme girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış oldu.

Bu süreçten sonra şehri ele geçirme hedefinin bir süre dondurulduğu ve Bizans'la 30 yıl boyunca savaşmamak üzere anlaşma yapıldığı söylenir. Anlaşma gereği Muaviye'nin savaş tazminatı olarak 3000 dinar ve 50 Arap atı vermeyi kabul ettiği, keza anlaşma taahhüdü olarak 50 kişiyi de rehine olarak bırakmaya razı olduğu belirtilir. Arka arkaya iki kez başarısızlıkla sonuçlanan kuşatmalara rağmen, Bizans'ın Şam üzerine saldırmaması dikkat çeker. Bazı yorumlarda bu durum Bulgarlarla da savaş halinde olduklarına bağlanır.²¹

Muaviye'nin vefatından sonra oğlu Yezid'in (680-683) hilafete gelmesiyle birlikte başlayan iç çekişmeler, hem Anadolu içlerine doğru sürdürülen seferlerin hem de diğer bölgelerdeki fetihlerin durmasına neden oldu. Abdulmelik (685-705) hilafete geldiği zaman, uzun süre halifelik iddiasıyla ortaya çıkan İbn Zübeyr'le mücadele etmek zorunda

.....

18 Sebéos, 140.

19 Theophanes, 45.

20 İbn A'sem, I, 354-56.

21 Küçüksipahioğulları, 84.

kaldı. Hatta kuzey sınırını güvenceye almak için Bizans'la anlaşma yapıp yüklü miktarda vergi ödediği söylenir. Abdülmelik'ten sonra hilafete gelen oğlu I. Velid (705-715) zamanında Emevi devleti en güçlü dönemine erişmişti. Onun zamanında kardeşi Mesleme b. Abdülmelik Anadolu içlerine doğru sürdürdüğü seferlerle Bizans'a karşı büyük başarılar elde etmiştir.²² Ayrıca diğer kardeşi Hişâm b. Abdülmelik, Yezid b. Cübeyr, Abbas b. Velid, Omer b. Velid, Mervan b. Velid, Abdulaziz b. Velid, Velid b. Hişâm ve Yezid b. Ebî Kebşe gibi komutanlar da bu dönemde Anadolu'ya doğru başarılı akınlar düzenlediler. Elde edilen başarılarından sonra, I. Velid İstanbul'u fethetmeye yönelik hazırlıklara girişti. Fakat bu hedefini gerçekleştiremeden vefat etti. Onun hedefini kardeşi Süleyman b. Abdülmelik devam ettirdi.

İki yıl kadar hilafette bulunan Süleyman b. Abdülmelik (715-717) döneminde Emevi devletinin duraklama dönemine girdiği ve bir çok dahili problemin ortaya çıktığı söylenir. Bu tür olumsuzluklara rağmen onun döneminin en önemli olaylarından birisi, İstanbul'un üçüncü kez kuşatılmasıdır. Özellikle duraklamanın başladığı bir dönemde Süleyman b. Abdülmelik'in bu girişimi, Emevi halifelerinin buraya verdikleri önemi göstermesi bakımından dikkate değerdir. Süleyman 716 yılında kardeşi Mesleme b. Abdülmelik komutasındaki orduyu İstanbul üzerine sevk etti. Ayrıca Ömer b. Hubeyre'yi de denizden muhasaraya destek vermesi amacıyla gönderdi. İstanbul kara ve denizden muhasara altına alındı, fakat kayda değer bir başarı elde edilemedi.²³ Surların bir türlü aşılamaması, Rum ateşi, kuşatmanın uzaması, erzak sıkıntısının çekilmesi ve sabırların zorlanması gibi birtakım olumsuzluklar bu sefer sırasında karşılaşılan problemler olarak sıralanır. Keza Mısır'dan gönderilen donanmanın beklenen desteği vermediği de kaydedilir. Muhasara devam ederken halife vefat edince, yeni bir süreç başladı. Süleyman'ın

.....
22 Mesleme'nin Anadolu içlerinde sürdürdüğü başarılı seferlerle ilgili detaylı bilgiler için bk. Mehmet Azimli, "Emevi Dönemi Valileri ve Komutanlarından Mesleme b. Abdülmelik", *Dicle Üniv. İlahiyat Fakültesi*, (cilt: 9, sayı: 2, Diyarbakır 2007), 26-39; Âdem Apak, "Emevîler Döneminde Anadolu'da Arap-Bizans Mücadelesi, *U. Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (cilt: 18, sayı: 20, 2009), 95-122.

23 İbn Manzûr, Ebû'l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî'î (ö.711/1311), *Muḥtaşaru Târîhi Dimeşq*, thk. Rûḥiyye en-Neḥḥâs, Riyâd 'Abdulḥamîd Murâd, Muḥammed Muṭî', I-XXIX, Dimeşq 1402/1984, XXIV, 265.

yerine tahta geçen Ömer b. Abdulaziz (717-720) fetih politikasında değişikliğe giderek İstanbul'u muhasara eden orduyu geri çekti. Böylece üçüncü kuşatma da başarısızlıkla neticelenmiş oldu. Bu süreçten sonra Emevi halifeleri bir daha İstanbul'u ele geçirmek için ciddi girişimde bulunmamışlardır.

Özellikle Hişâm b. Abdülmelik (724-743) döneminde Emevi devleti yeniden güçlü bir idari yapı kazanmasına rağmen, İstanbul'u fethetmek için herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Oysa Anadolu içlerine doğru birçok akın düzenlenmiştir. Bu akınlar sırasında İslâm ordusu Konya, Ankara, Kayseri ve Niksar gibi birçok şehre kadar ilerlemesine rağmen, Bizans payitahtını ele geçirmeye yönelik ciddi bir adım atılmamıştır. Başarısızlıkla neticelenen kuşatmalar devletin büyük maddi kayba uğramasına neden olduğu gibi, şehrin fethinin imkânsız olduğu gibi bir umutsuzluğu da beraberinde getirmiştir.

Bütün bunlarla birlikte Muaviye döneminden beri Anadolu'ya doğru başlatılan akınlar ve İstanbul'u ele geçirme girişimleri, Bizans'ın savunmada kalmasına yol açmış ve karşı saldırıda bulunma fırsatı bulmamıştır.²⁴ Özellikle üçüncü kuşatmanın gerçekleştiği süreçte Bizans'ın içinde bulunduğu durumun hiç de iç açıcı olmadığı söylenir.²⁵

İstanbul'un Fethiyle ilgili Rivayetler

Hadis koleksiyonları arasında yer alan Kostantınıyye'nin (İstanbul) fethedileceğine dair rivayetlerin kahir ekseriyeti Müslim'in (ö. 261/875) *es-Sahîh*'i ile onun çağdaşı olan Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) *Sünen*'i, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ve el-Hâris b. Ebî Usâme'nin (ö. 282/895) *Buğyetü'l-Bâhiş* adlı eserlerinde geçmektedir. Gelecekte vuku bulacak olaylara dair birtakım gizemli haberleri ihtiva eden ve aynı zamanda kıyamet alametleri olarak sunulan bu haberler, birçok çelişki ve tarihi gerçeklere aykırı iddialarla doludur. Örneğin Kostantınıyye'nin fethi, kıyamet alametlerinden birisi olarak sunulurken, ayrıca fetihle birlikte Deccal'in zuhur edeceği ve Hz. İsa'nın nüzülü gibi tasvirler bu

.....

24 Kaegi, Walter Emil, *Bizans ve İlk İslam Fetihleri*, çev. Mehmet Özay, Kaknüs Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2000, 366.

25 Küçükspahioğulları, 84.

haberlerden sadece bir kaçıdır. En erken döneme ait kaynaklarda bazı rivayet kırıntıları bulunmakta, ancak önce bütünlük arz edenleri verip diğerlerini bunlarla birlikte zikretmeye çalışacağız.

et-Ṭayālisī'de (ö.204/820) yer alan bir rivayette şu haberler nakledilmiştir: Eslem Ebû İmrân dedi ki, Rum şehrinde (İstanbul'da) idik. Rumlar büyük bir ordu ile karşımıza çıktılar. Müslümanlar onlara denk veya daha fazlaydı. Mısır'dan gelen ordunun başında Ukbe b. Âmir komutan olarak bulunuyordu. Fedâle b. Ubeyd genel komutan idi. Müslümanlardan birisi Rum saflarına doğru tek başına hücum edince, bazıları (Bakara sûresinin 195. âyetine atıfla) “Sübhanallah, kendi eliyle kendini tehlikeye atıyor” diye haykırdı. O sırada Ebû Eyyûb şu uyarıda bulundu: “Ey insanlar! Siz bu âyeti bununla ilişkilendiriyorsunuz, fakat yaptığınız bir tevildir. Oysa âyet biz Ensâr hakkında nazil olmuştur. Allah, İslam'ı yüceltip yardımcılarını çoğaltınca, bizler ‘artık mallarımızın başına geçip onlarla meşgul olsak, ihmal ettiğimiz kazancımızı telafi etsek’ diye söyleniyorduk. Bu temennimiz üzerine Bakara suresinin 195. âyeti nâzil oldu. Asıl tehlike, mallarla meşgul olup onları çoğaltmaya ve ıslah etmeye çalışırken Allah yolunda cihadı terk etmektir.” Böylece Ebû Eyyûb, Allah yolunda cihada devam edip şehid düştü ve Rum toprağına defnedildi.²⁶ Klasik tefsir kaynaklarında da mezkûr âyete dair açıklamalar yapılırken, bu rivayetlere veya benzer anlatılara yer verilmiştir.²⁷

.....
26 et-Ṭayālisī, Ebû Dāvūd Suleymān b. Dāvūd b. el-Cārūd el-Başrī (ö.204/820), *el-Musned*, thk. Muḥammed b. ‘Abdilmuḥsin et-Turkī, I-IV, Mısır 1419/1999, I, 491; ayrıca bkz. Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur’ân”, 2; el-Ḥâkim, Ebû ‘Abdillâh Muḥammed b. ‘Abdillâh b. Muḥammed eḍ-Ḍabbî en-Nisâbüri (ö.405/1015), *el-Mustedrek âle's-Sahîhayn*, thk. Muştafâ ‘Abdulḳâdir ‘Aṭâ, I-IV, Beyrût 1411/1990, II, 302; Beyhakî, Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥuseyn b. ‘Alî el-Ḥusrevcerdî el-Ḥurāsânî (ö.458/1066), *es-Sunenu'l-Kubrâ*, thk. Muḥammed ‘Abdulḳâdir ‘Aṭâ, Beyrût 1424/2003, IX, 78; el-Beyhakî, Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥuseyn b. ‘Alî el-Ḥusrevcerdî el-Ḥurāsânî (ö.458/1066), *Ma'rifetu's-Sunen ve'l-Âşâr*, thk. ‘Abdmuṭî‘ ‘Emîn Ḳal'acî, I-XV, Karaçi, Beyrut, Ḥaleb, Kâhire 1412/1991, XIII, 138.

27 et-Ṭaberî, Ebû Ca'fer Muḥammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî (ö.310/923), *Câmi' u'l-Beyân fi Te'vîli 'Âyi'l-Ḳur'ân*, thk. ‘Aḥmed Muḥammed Şâkir, I-XXIV, 1420/2000, III, 590, 591; İbn Ebî Ḥâtim, Ebû Muḥammed ‘Abdurrahman b. Muḥammed b. İdrîs er-Râzî (ö.327/938), *Tefsîru'l-Ḳur'âni'l-'Azîm*, thk. ‘Es'ad Muḥammed et-Ṭayyib, 1419/1998, I, 330, 331; eş-Şa'lebî, Ebû İshâk Aḥmed b. Muḥammed b. İbrâhîm (ö.427/1036), *el-Keşfu ve'l-Beyân 'an Tefsîri'l-Ḳur'ân*,

Ebû Dâvud'da yer alan aynı rivayetin biraz değişik versiyonunda ise, Halid b. Velid'in oğlu Abdurrahman komutasındaki ordunun İstanbul'u fethetmek amacıyla Medine'den yola çıktığı ve şehre yaklaştıkları zaman Romalı askerlerin sırtlarını surlara dayamış bir şekilde İslâm ordusunu karşıladıkları, müminlerden birisinin tek başına düşman saflarına doğru hamle yaptığı, o sırada bazı Müslümanların vazgeçmesi için arkasından seslendikleri ve (Bakara sûresinin 195. âyetine atıfla) "Lâilahaillallah, kendi kendini tehlikeye atıyor" diye haykırdıkları açıklamaları yer almaktadır. O sırada Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin şu konuşmayı yaptığı rivayet edilir: "Bu âyet biz Ensâr hakkında nazil oldu. Allah Peygamber'ine yardım edip İslâm'a destek olunca, 'Artık mallarımızın başına geçme zamanı geldi, onlarla ilgilenelim' demiştik. Bunun üzerine "*Mallarınızı Allah yolunda harcayın. (Malınızı düşünerek) kendi elinizle kendimizi tehlikeye atmayın...*"²⁸ âyeti nâzil oldu. Kendi ellerimizle kendimizi tehlikeye atmak demek, mallarımızla uğraşp cihadı terk etmemizdir." Rivayetin devamında Ebû Eyyûb'un şehid oluncaya kadar savaştığına dair bir iddia dile getirilmiş ve İstanbul'a defnedildiği bilgisine yer vermiştir.²⁹ Oysa rivayetlerin çoğunda bu sefer sırasında Ebû Eyyûb'un hastalandığı, vefat etmesi durumunda komutan Yezid'e vasiyette bulunup Müslümanların ulaşabildiği en son noktaya kadar götürülüp burada gömülmesini istediği, hastalığının artması üzerine

.....

thk. Ebû Muhammed b. 'Âşûr, I-X, Beyrût 1422/2002, II, 92, 93; es-Sem'ânî, Ebû'l-Muzaffer Manşûr b. Muhammed b. 'Abdilcebbâr el-Mervezî (ö.489/1096), *Tefsîru'l-Kur'an*, thk. Yâsir b. İbrâhîm-Ġanîm b. 'Abbâs, Riyâd 1418/1997, I, 195; ez-Zemaşşerî, Ebû'l-Kâsım Maĥmûd b. 'Amr b. Aĥmed Cârullâh (ö.538/1144), *el-Keşşâf an Ĥakâikî Ġavâmidî't-Tenzil*, I-IV, Beyrût 1407, I, 237; el-Ĥurtubî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Aĥmed b. Ebî Bekr el-Enşârî el-Ĥazrecî (ö.671/1273), *el-Câmi' li'Âĥkâmi'l-Kur'an*, thk. Aĥmed el-Berdûnî-İbrahim Etfeyyîş, I-XX, Ĥahire 1384/1964, II, 361; İbn Keşîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâil b. 'Omar b. Keşîr el-Ĥureşî ed-Dimeşķî (ö.774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed Selâme, I-VIII, 1420/1999, I, 528.

²⁸ Bakara 2/195.

²⁹ Ebû Dâvud, "Cihad", 22; el-Beyhaķî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, IX, 167, 168; eĥ-Ĥahâvî, *Şerĥu Muşķili'l-Âşâr*, XII, 99; el-Hâķim, *el-Mustedrek*, II, 94. Bir rivayete göre ordu Medine'den ayrılıp İstanbul'a doğru ilerlerlerken Filistin bölgesindeki ez-Zulukye'de (ذُلُكْيَة) konaklamıştı (Ebû Dâvud, "Fiten ve Melahim", 6).

vefat edince, İstanbul surlarına yakın yere defnedildiği söylenir.³⁰ Günümüzde kabrinin yeri net olarak bilinmemekle birlikte, İstanbul'un Eyüp semtinde olduğuna inanılır.³¹ Ebû Eyyûb'un hicrî 51 yılında vefat ettiği belirtilir.³² Ayrıca Yezid komutasındaki ordunun hicri elli iki³³ ve elli beş yılında savaştığına dair de rivayetler nakledilmiştir.³⁴

Ahmed b. Hanbel'de (ö.241/856) yer alan Ebû Zıbyân isnadlı bir rivayette İstanbul'un muhasarası sırasında Ebû Eyyûb'un hastalandığı ve ölüm vaktinin geldiğini anlayınca şöyle dediği rivayet edilir: Burada ölürsem beni (ileri) götürün ve düşmanla karşılaştığınız en son yere defnedin. Ben Resulullah'ın şöyle dediğini duydum: "Kim Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölürse cennete gider."³⁵ İbn Ebî Şeybe (ö.235/850)³⁶ ve Buhârî'deki (ö.256/870) bir rivayette de Ebû Eyyûb'un Kostantınıyye'de savaşıp vefat ettiği haberi yer almaktadır.³⁷ Ebû Eyyûb'un surlara yakın bir yere defnedildiği söylenmekle birlikte yeri net olarak belirtilmez.

Ebû Katade el-Adevî'nin Yüseyr b. Câbir'den naklettiği bir rivayette, Kûfe'de sıcak bir rüzgârın estiği, o sırada bir adamın "Kıyamet

.....

30 Ebû Bekir ed-Dîneverî, Ebû Bekir Aḥmed b. Mervân el-Mâlikî (ö.333/945), *el-Mucâlese ve Cevâhiru'l-İlm*, thk. Ebû 'Ubeyde Meshûr b. Ḥâsen 'Âl Suleymân, X, Baḥreyn, Beyrût 1419H, IV, 89; el-Ḥâkim, *el-Mustedrek*, III, 518; Ebû Nu'aym, Aḥmed b. 'Abdillâh b. Aḥmed el-Işbehânî (ö.430/1039), *Ḥihyetu'l-Evliyâ ve Ṭabakâtu'l-Aşfiyâ*, I-X, Mısır 1394/1974, I, 361.

31 Ebû Dâvud, "Cihâd", 22; Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 2.

32 İbn Ebî 'Âşım, Ebû Bekr b. Ebî 'Âşım Aḥmed b. 'Amr eş-Şeybânî (ö.287/900), *el-Âḥād ve'l-Meşânî - İbni Ebî 'Âşım*, thk. Dr. Bâsim Fayşal Aḥmed el-Cevâbra, I-VI, Riyâd 1991, III, 439; et-Ṭaberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Aḥmed b. Eyyûb es-Şâmî (ö.360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Ḥamdî b. 'Abdulmecîd es-Selefî, I-XXV, Kâhire, IV, 118.

33 el-Ḥâkim, *el-Mustedrek*, III, 518.

34 'Abdulcebbâr el-Ḥavlânî, Ebû 'Alî 'Abdulcebbâr b. 'Abdullâh b. Muḥammed b. 'Abdurraḥîm ed-Dârânî (ö.370/981), *Târîhu Dâryâ*, Dimeşk 1369/1950, I, 37.

35 Ahmed b. Hanbel, Ebû 'Abdillâh Aḥmed b. Muḥammed b. Ḥanbel eş-Şeybânî (ö.241/856), *Musnedu 'Aḥmed b. Ḥanbel*, thk. Aḥmed Ma'bed 'Abdulkerîm, I-XIV, Beyrût 1432/2011, V, 419.

36 İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe 'Abdullâh b. el-'Absî (ö.235/850), *el-Muşannef*, thk. Kemâl Yûsuf el-Ḥût, I-VII, Riyâd 1409, VIII, 238.

37 el-Buhârî, *Târîhi'l-Kebîr*, II, 59.

geldi” dediği, İbn Mes’ud’un da ona “Miras taksim edilmeyince ve ganimetle ferahlanma olmayınca kıyametin kopmayacağını” söylediği, ardından eliyle Şam tarafını işaret ederek düşmanın Müslümanlar aleyhine hazırlık yaptığını ve iki taraf arasında şiddetli bir savaşın olacağını, Müslümanların ölüm timi kuracaklarını, fakat iki tarafın birbirine galip gelemeyeceğini haber verdiği iddiaları yer almaktadır.³⁸ Bu rivayetin daha mukaddem versiyonunda, benzer anekdotlar anlatıldıktan sonra Müslümanların Kostantıniyye’ye girecekleri, orada altın ve gümüşler elde edecekleri haberleri de bulunmaktadır. Keza rivayetin devamında Deccal’in çıkacağından da bahsedilmektedir.³⁹ Aynı kaynakta İstanbul’un fethi ile kıyamet saati arasında ilişki kurulan bir başka rivayet daha bulunmaktadır.⁴⁰ Bu rivayetler en son ravi olarak İbn Mes’ud’a dayandırılıp aynı konuyla ilgili olmakla birlikte, hem ravi zincirinde yer alan isimler hem de muhteva olarak birtakım farklılıklar içermektedir.

İbn Ebî Şeybe (ö.235/850)⁴¹ ve Ahmed b. Hanbel’de (ö.241/856)⁴² yer alan Muaz b. Cebel isnadlı bir rivayette, büyük savaş veya kanlı savaş (*el-melhametü’l-kubrâ* veya *uzmâ*), Kostantıniyye’nin fethi ve Deccal’in çıkışının yedi ay ara ile vuku bulacağı haberleri yer almaktadır.⁴³ Aynı rivayet İbn Mesûd isnadıyla da nakledilmiştir.⁴⁴ Bir rivayette ise büyük

.....

38 Müslim, “Fiten ve Eşrâtu’s-Sâa”, 37.

39 Ma’mer b. Râşid, Ma’mer b. Râşid el-Ezdî (ö.153/770), *el-Câmi’*, thk. Hâbîbu’r-Rahmân el-’Azamî, I-II (Muşannef’in 10 ve 11. cüzleri), Pakistan 1403H, XI, 385; Abdurrezzak, *el-Muşannef*, XI, 385; el-Hâris b. Ebî Usâme, Ebû Muhammed el-Hâriş b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdâdî (ö.282/895), *Musnedu’l-Hâriş*=Buğyetu’l-Bâhiş ‘an Zevâidi Musnedi’l-Hâriş, thk. Huseyn Ahmed Şâlih el-Bâkirî, I-II, Medîne 1413/1992, II, 784; el-Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. ‘Amr b. ‘Abdulhâlîk b. Hallâd el’İtkî (ö.292/905), *el-Baḥru’z-Zehbâr*, thk. Maḥfuzurrahmân Zeynullâh (I-IX); ‘Adil b. Sa’d (X-XVII); Şabrî ‘Abdulhâlîk eş-Şâfi’î (XVIII), I-XVIII, Medîne 1988/2009, VI, 447; Ebû Muhammed el-Begavî, *Şerḥu’s-Sunne*, XV, 42.

40 Ma’mer b. Râşid, *el-Câmi’*, XI, 388.

41 İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, VII, 458.

42 Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, X, 33.

43 et-Ṭaberânî, *Musnedu’s-Şâmiyyîn*, I, 398, II, 362, XX, 91; el-Hâkim, *el-Mustedrek*, IV, 473; Ebû ‘Amr ed-Dânî, *es-Sunenu’l-Vâride fi’l-Fiten*, IV, 930.

44 Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, X, 39; Ebû Dâvud, “Melahim”, 4; Tirmizî, “Fiten”, 58; İbn Mâce, “Fiten”, 35.

savaş ile İstanbul'un fethinin altı ay ara ile gerçekleşeceği, yedinci ayda ise Deccal'in çıkacağı haberi yer almaktadır.⁴⁵

İbnu'l-Ca'd'ın (ö.230/845) *el-Musned* adlı eserinde yer alan Muaz b. Cebel isnadlı bir rivayette "Beytü'l-Makdis'in imarının, Medine'nin harabına, Medine'nin harabının büyük savaşın çıkışına, büyük savaşın çıkışının Kostantınıyye'nin fethine, Kostantınıyye'nin fethinin ise Deccal'in çıkışına işaret" olduğu iddiası dillendirilmiştir.⁴⁶ Aynı rivayet İbn Ebî Şeybe,⁴⁷ Ahmed b. Hanbel,⁴⁸ Ebû Dâvud'da,⁴⁹ et-Tahâvî'de,⁵⁰ ve et-Taberânî⁵¹ el-Hâkim⁵² ve Ebû 'Amr ed-Dânî'de⁵³ de geçmektedir. Rivayetin başlangıcındaki ifadeler adeta Emevileri yermektedir. Özellikle Emeviler döneminde Kudüs'e yapılan yatırım, buna mukabil Medine'de yaşanan Harre Olayı böyle bir ihtimali akla getirmektedir.

Mezkûr rivayetin bir başka versiyonunda Kostantınıyye'nin fethi değil, buranın harabından bahsedilir.⁵⁴ Hatta büyük savaş, İstanbul'un harap olması ve Deccal'in çıkışının bu sefer dokuz ay içerisinde vuku bulacağı iddiası dillendirilmiştir.⁵⁵ Diğer bir deyişle büyük savaş veya kanlı savaşın, Kostantınıyye'nin harabının ve Deccal'in çıkışının arasında yedi

.....

45 Ebû Muhammed el-Begavî, *Şerhu's-Sunne*, XV, 47.

46 İbnu'l-Ca'd, 'Alî İbnu'l-Ca'd b. 'Ubeyd el-Cevherî el-Bağdâdî (ö.230/845), *el-Musned*, thk. 'Amir Aḥmed Ḥaydar, Beyrût 1410/1990, I, 489; Ebû Muhammed el-Begavî, el-Ḥuseyn b. Mes'ud b. Muhammed b. el-Ferrâ (ö.516/1122), *Şerhu's-Sunne*, thk. Şu'ayb el-Arnâvût, Muhammed Zuheyr eş-Şâviş, I-XV, Dimeşk, Beyrût 1403/ 1983, XV, 46.

47 İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, VII, 490.

48 Aḥmed b. Ḥanbel, *el-Musned*, X, 61.

49 Ebû Dâvud, "Melahim", 3.

50 et-Ṭahâvî, Ebû Ca'fer Aḥmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Mıṣrî (ö.321/933), *Şerhu Muşkili'l-Âşâr*, thk. Şu'ayb el-Arnâvût, I-XVI, 1415/1994, I, 450.

51 et-Ṭaberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Aḥmed b. Eyyüb es-Şâmî (ö.360/971), *Musnedu's-Şâmiyyîn- et-Ṭaberânî*, thk. Ḥamdî b. 'Abdulmecîd es-Selefî, I-IV, Beyrût 1405/1984, I, 122, IV, 347, XX, 108.

52 el-Hâkim, *el-Mustedrek*, IV, 467.

53 Ebû 'Amr ed-Dânî, *es-Sunenu'l-Vâride fi'l-Fiten*, IV, 885, 930, VI, 1130.

54 eş-Şâşî, Ebû Sa'id el-Heysem b. Kuleyb b. Sureyc b. Ma'kil el-Binkeşî (ö.335/947), *el-Musned*, thk. Maḥfûz er-Raḥmân Zeynullâh, I-II, Medine 1410H, III, 288.

55 Ebû 'Amr ed-Dânî, *es-Sunenu'l-Vâride fi'l-Fiten*, VI, 1183.

veya dokuz aylık bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşeceği iddiasından bahsedilmektedir. Utbe b. Amr es-Sülemî isnadlı bir rivayette ise Hz. Peygamber'in dört şehri cehennemlik olarak nitelediği, bunlar arasında Kostantınıyye'yi de saydığı belirtilir.⁵⁶

Abdullah b. Busr isnadlı rivayette ise, büyük savaş ile Kostantınıyye'nin fethi arasında altı senelik bir zaman diliminin olduğu, yedinci senede el-Mesihu'd-Deccal'in (المسيح الدجال) çıkacağı iddiası yer almaktadır.⁵⁷ İbn Mâce'de bulunan aynı ravi isnadlı rivayette ise Kostantınıyye adı belirtilmeksizin, bu ismin yerine sadece *medine*, yani şehir ifadesi kullanılmıştır.⁵⁸ Bir başka kaynakta ise İstanbul'un fethi gerçekleşmeden Deccal'in çıkmayacağı iddiası dillendirilmiştir.⁵⁹ Enes b. Mâlik isnadlı rivayette Kostantınıyye'nin fethi ile kıyametin kopmasının aynı anda vuku bulacağından söz edilmiştir.⁶⁰ Bir başka rivayette büyük olay (الملحمة الكبرى) vuku bulduğunda İstanbul'un fethedileceği haberi nakledilmiş, ancak sözü edilen büyük olayın ne olduğu belirtilmemiştir.⁶¹ Tirmizî'deki rivayetin devamında ashaptan bazı kişilerin hayatta olduğu dönemde, Kostantınıyye'nin bir kez fethedildiği iddiası bile eklenmiştir.⁶²

Müstevrid el-Kureşî isnadlı bir rivayette, insanların en kalabalığının Romalılar olduğu zaman kıyametin kopacağı iddia edilmiştir.⁶³ Bu iddiaya göre mevcut şartlarda kıyametin kopması gerekirdi. Aynı rivayetin değişik bir versiyonu daha bulunmaktadır.⁶⁴ Bir başka rivayette

.....

56 et-Taberânî, *Musnedu's-Şâmiyyîn*, II, 106.

57 Ebû Dâvud, "Melahim", 4.

58 İbn Mâce, "Fiten", 35

59 Ebû 'Amr ed-Dânî, *es-Sunenu'l-Vâride fi'l-Fiten*, IV, 880.

60 Tirmizî, "Fiten", 58; Ebû 'Amr ed-Dânî, *es-Sunenu'l-Vâride fi'l-Fiten*, VI, 1129.

61 Ebû 'Amr ed-Dânî, *es-Sunenu'l-Vâride fi'l-Fiten*, IV, 881, 884.

62 Tirmizî, "Fiten", 58.

63 Rivayetin devamında Amr b. Âs'ın raviye karşı çıkıp şunları söylediği nakledilir: Sen böyle diyorsun fakat onlarda şu dört özellik vardır: 1. Onlar fitne anında en halim insanlardır. 2- Bir musibetten sonra en çabuk kendine gelenlerdir. 3- Firardan sonra hücumu en yakın onlardır. 4- Yoksul, yetim ve zayıf için insanların en hayırlılarıdır. Beşinci olarak güzel bir cemileleri var, onlar kralların zulmüne en fazla karşı duran insanlardır, dedi. Müslim, "Fiten ve Eşrâtu's-Sâa", 35.

64 Müslim, "Fiten ve Eşrâtu's-Sâa", 36.

ise Kostantınıyye'nin yanı sıra Roma'nın da tesbih ve tekbirlerle fethe-
dileceği haberi yer almaktadır.⁶⁵ Abdullah b. Amir isnadlı bir rivayette
Kostantınıyye ve Rûmiye (Roma) şehirlerinden hangisinin önce fethe-
dileceğinin Resûlüllah'a sorulduğu, İstanbul'u kast ederek Hırakl'in şeh-
rinin daha önce fethedileceğini haber verdiği iddia edilir.⁶⁶

Müslim'deki bir rivayette Hz. Peygamber'in bir gurupla konu-
şurken onlara Arap Yarımadası'nı savaşıp fethedeceklerini, ardından
İran bölgesinde savaşıp bu toprakları ele geçireceklerini, daha sonra ise
Romalılarla savaşıp onların topraklarını da ele geçireceklerini ve niha-
yet Deccal'la savaşıp ona da galip geleceklerini haber verdiği iddia edi-
lir. Rivayetin devamında bu haberleri ravi Nâfi' b. Utbe'nin duyduğu
açıklaması yer almaktadır.⁶⁷ Yine Müslim'de yer alan Ebû Hureyre is-
nadlı rivayette, Resûlüllah'ın şu haberleri verdiği iddia edilir: “Rumlar
(Romalılar) A'mâk (الأعمّاق) veya ed-Dâbık'a (دابق) inmedikçe kıyamet
kopmayacaktır. O gün karşılıklarına yeryüzü halkının hayırlılarından olan
Medine'den bir ordu çıkacak. Ordu saf tuttuğu zaman, Romalılar “bi-
zimle bizden esir alınanların arasını serbest bırakın (ki,) onlarla savaş-
alım” diyecekler. Müslümanlar ise “hayır, kardeşlerimizle sizin aranızı asla
serbest bırakmayız” diyecekler. Ardından onlar savaşacaklar ve üçte biri
hezimete uğrayacak. Allah onların tövbelerini ebediyen kabul etmeye-
cek. Üçte biri öldürülecek, ancak Allah katında şehitlerin en faziletlisi
olacak. Üçte biri ise fethedecek ve ebediyen fitneye bulaşmayacak. Ar-
dından Kostantınıyye fethedilecek. Müminler kılıçlarını zeytin ağaçları-
na asıp ganimetleri taksim ederken, o anda şeytan çıkıp “Mesih arkada
kalıp ailenizdeki yerinizi aldı” diye haykırarak. Müminler “bu bâtıldır”
diyecekler. Şam'a geldikleri zaman karşılıklarına çıkacak. Müminler savaşa
hazırlanıp saflarını düzeltirken namaz ikame olacak ve Meryem oğlu İsa
inerek yanına gitmek isteyecek. Allah'ın düşmanı onu gördüğü zaman
tuzun suda eridiği gibi yok olup gidecek. Onu bıraksa kendiliğinden

.....

65 et-Ṭaberānī, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XVII, 15, 21; el-Ḥâkim, *el-Mustedrek*, IV, 530.

66 İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, IV, 219; Ahmed b. Hanbel, II, 174, 177, III, 372, 376; Dârimî, “Mukaddime”, 43; et-Ṭaberānī, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XIII, 68, 490, XIV, 130; el-Ḥâkim, *el-Mustedrek*, IV, 468; Ebû 'Amr ed-Dānī, 'Oşmān b. Sa'îd b. 'Oşmān b. 'Omar ed-Dānī (ö.444/1053), *es-Sunenu'l-Vâride fi'l-Fiten*, thk. Rıdâullâh b. Muḥammed İdrîs el-Mubârekfûrî, I-VI, Riyâd 1416H, VI, 1127.

67 Müslim, “Fiten ve Eşrâtu's-Sâa”, 38.

helak olacak, fakat Allah onu kendi kudretiyle öldürecek ve kanı süngülerinde onlara görülecek.⁶⁸

Ebû Hureyre'ye isnad edilen bu rivayetin bir başka versiyonunda Hz. Peygamber'in etrafındakilere, "Bir tarafı kara, bir tarafı denizde olan bir şehir işittiniz mi?" diye sorduğu, "Evet" cevabı üzerine şu açıklamada bulunduğu iddia edilir: Benû İshâk'dan yetmiş bin kişi bu şehre taarruz etmedikçe kıyamet kopmayacak. Şehre geldikleri zaman inecekler ve silâhla savaşmayacakları gibi ok da atmayacaklar. 'Allah'tan başka ilâh yoktur, Allah her şeyden büyüktür' diyecekler, sonra iki taraftan biri susacak. Sevr dedi ki, "Ben şöyle dediğini biliyorum. 'Denizdeki taraf düşecek. Sonra ikinci kez, 'Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah her şeyden büyüktür' diyecekler. Öteki taraf da susacak. Sonra üçüncü kez, 'Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah her şeyden büyüktür', diyecekler. Derken (kapılar) açılacak ve Müslümanlar girip ganimet alacaklar. Onlar ganimetleri taksim ederken birisi "Deccal çıktı" diyecek. Müslümanlar her şeyi bırakıp dönecekler.⁶⁹

Amr b. Avf isnadlı rivayette ise şu haberler nakledilmiştir: Resûlullah dedi ki, "Müslümanların silahlarını koydukları yerin en yakını Bevlâ' (بَوْلَا) olmadıkça kıyamet kopmaz." Sonra Hz. Ali'ye şunları söylediği iddia edilir: "Sizler muhakkak Benû Esfar'la (Romalılar) savaşacaksınız. Sizden sonra gelecek Müslümanlar da onlarla savaşacaklar. Nihayet Allah yolunda hiçbir kınayanın kınamasından korkmayan seçkin Müslüman olan Hicaz halkı onlarla savaşa çıkacak. Konstantin'i tesbih ve tekbirlerle fethedecekler. Onlar daha önce benzerini elde etmedikleri ganimetler kazanacaklar. Öyle ki dirhem ve dinarları sayıyla değil, kalkanla ölçerek taksim edecekler. Bu sırada biri gelip 'Memleketinizde Mesih çıktı' diye haber verecek. Unutmayın ki, bu haber yalandır. Artık bu habere inanan da, inanmayan da (bu haberi tutan da terk eden de) pişmandır."⁷⁰

Başta İbn Ebî Şeybe olmak üzere, değişik kaynaklarda da Huzeyfe'ye dayandırılan bir rivayette Kostantınıyye, Deylem ve Taberistan'ı

.....

68 Müslim, "Fiten ve Eşrâtu's-Sâa", 34; İbn Hıbbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hıbbân b. 'Ahmed el-Bustî (ö.354/965), *es-Sahîh*, thk. Şu'ayb 'Arnavût, I-XVIII, Beyrût 1408/1988, XV, 224, 225.

69 Müslim, "Fiten ve Eşrâtu's-Sâa" 78.

70 İbn Mâce, "Fiten", 35.

Benû Hâşim'den başkasının fethedemeyeceğine dair bir başka iddia yer almaktadır.⁷¹ Ebû Hureyre isnadlı bir rivayette ise, Resûlullah'ın şu haberi verdiği belirtilir: “Şayet kıyametin kopmasına bir gün bile kalsa, ehli beytimden bir adam Deylem Dağı ve Kostantınıyye'ye sahip olana kadar Allah günü uzatacaktır.”⁷²

Kaynak incelemelerinin yanı sıra bilgisayar ortamında da yaptığımız taramalar neticesinde tespit edebildiğimiz kadarıyla hadis kaynakları arasında yer alan rivayetlerin genel muhtevası yukarıda zikredilenler çerçevesindedir. Mezkûr rivayetlerde çok sayıda çelişki ve tarihi gerçeklere aykırı haberler yer alırken dikkat çeken en önemli hususlardan birisi, tüm rivayetlerin kıyamet saatiyle ilişkilendirilmesi ve doğrudan fetihle ilgili bir bilgi içermemesidir. Diğer bir deyişle referans gösterilen rivayetler bütünüyle ileride vuku bulacak olan ve aynı zamanda kıyamet alametleri olarak zikredilen *fiten* ve *melahim* türü haberlerden müteşekkildir.

Bir başka önemli husus ise, İstanbul'u fethedecek komutan ve ordunun Hz. Peygamber tarafından övüldüğüne dair rivayetin yukarıda zikredilen hadis kaynakları arasında yer almamasıdır. Bizim tespitlerimize göre mezkûr rivayet ilk kez Ahmed b. Hanbel'in (ö.241/856) *Müsned*'inde geçmekte ve şu muhtevada yer almaktadır:

(لَتَفْتَحَنَّ الْقُسْطَنْطِينِيَّةُ، فَلَنِعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا، وَلَنِعْمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ)

İstanbul mutlaka fethedilecek, onu fetheden komutan ne büyük komutan, onu fetheden asker ne büyük asker.⁷³

Son ravi olarak Bişr el-Has'amî'ye dayandırılan rivayet, sırasıyla oğlu Abdullah b. Bişr, Velid b. Muğîre el-Me'âfirî ve Zeyd b. Hubâb kanalıyla aktarılmıştır. Bu isimlerden Bişr'in ashaptan olup Şam'da ikamet ettiği, oğlu Abdullah'ın (ö.125H) Kûfe'de oturduğu, Velid b. Muğîre'nin (ö.172H) Mısırlı, Zeyd b. Hubâb'ın (ö.230H) ise Horansanlı olduğu söylenir.⁷⁴ Bu sened zinciri aşağıda zikredilen kaynaklarda da aynı şekilde geçmekte

71 İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, VI, 562; et-Taberânî, *Musnedu's-Şâmiyyin*, I, 386; İbnu'l-Muqrî, Ebû Bekir Muhammed b. İbrâhîm b. 'Alî b. 'Aşım el-'İsfehânî (ö.381/991), *Mu'cemu İbnu'l-Muqrî*, thk. Ebî 'Abdilhamen 'Âdil b. Sa'd, Riyâd 1419/1998, I, 63.

72 İbn Mâce, “Cihâd”, 11; İbn Hibbân, *es-Şahîh*, XIII, 283.

73 Aḥmed b. Ḥanbel, *Musned*, VIII, 254.

74 Kulat, 7-8.

dir. Haberin devamında ravi Zeyd b. Hubab, Mesleme b. Abdülmelik'in kendisini çağırıldığını ve bu hadisi sorduğunu, aldığı bilgi üzerine Kostantınıyye'ye doğru sefere çıktığını söylediği iddia edilmiştir. Aynı rivayeti Buhârî (ö.256/870) *Târîhu'l-Kebîr*'ine⁷⁵ alırken *es-Sahîh*'ine almamıştır.

Muteber hadis kaynaklarında bulunmayan bu rivayet, daha muahhar sayılabilecek eserlerde zikredilmiştir. Örneğin el-Beğavî⁷⁶ (317/929), et-Ṭaberânî⁷⁷ (ö.360/971), İbn Mende⁷⁸ (ö.395/1005), Ebū Nu'aym⁷⁹ (ö.430/1039), İbn Abdilberr⁸⁰ (ö.463/1071), İbn 'Asâkir⁸¹ (ö.571/1176), İbnu'l-Eşîr⁸² (ö.630/1233), İbn Manzûr⁸³ (ö.711/1311), İbn Hacer⁸⁴ (ö. 852/1448), es-Suyûtî⁸⁵ (ö.911/1505), eş-Şâmî⁸⁶ (ö.942/1535) ve

75 el-Buhârî, *Târîhi'l-Kebîr*, I, 791; ayrıca bkz. el-Buhârî, Ebū 'Abdillâh Muḥammed b. İsmail b. İbrâhîm (ö.256/870), *et-Târîhu'l-'Evsaf*, thk. Maḥmûd İbrahim Zâyed, Haleb-Ḳahire 1397/1977, I, 306.

76 Ebū'l-Ḳâsım el-Beğavî, 'Abdullâh b. Muḥammed b. 'Abdil'azîz b. el-Merzubân b. Sâbûr b. Şâhinşâh (317/929), *Mu'cemu's-Şahâbe*, thk. Muḥammed 'Avd el-Menḳûş, I-IV, Kuveyt 1432/2011, I, 383.

77 et-Ṭaberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 38; el-Hâkim, *el-Mustedrek*, IV, 468.

78 İbn Mende, Ebū 'Abdillâh Muḥammed b. İshâḳ b. Muhammed b. Yahya (ö.395/1005), *Marifetu's-Şahâbe*, 1426/2005, I, 229.

79 Ebū Nu'aym, Aḥmed b. 'Abdillâh b. Aḥmed el-Işbehânî (ö.430/1039), *Ma'rifetu's-Şahâbe*, thk. 'Âdil b. Yûsuf el-'Azzâzî, I-VII, Riyâḍ 1419/1998, I, 391.

80 İbn 'Abdilberr, Ebū 'Omar Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muḥammed b. 'Abdilberr en-Nemerî (ö.463/1071), *el-'İstî'âb fî Ma'rifeti'l-'Aşhâb*, thk. 'Alî Muḥammed el-Becâvî, I-IV, Beyrût 1413/1992, I, 170.

81 İbn 'Asâkir, Ebū'l-Ḳâsım Şîkatuddin 'Alî b. el-Ḥasan b. Hibetillâh (ö.571/1176), *Târîhu Dimeşḳ*, thk. 'Amr b. Ğurâme el-'Umrevî, I-LXXX, 1415/1995, LVIII, 34, 35.

82 İbnu'l-Eşîr, *Usdu'l-Gâbe*, I, 389.

83 İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimeşḳ*, XXIV, 265

84 İbn Hacer, Ebū'l-Faḍl Aḥmed b. 'Alî b. Muḥammed b. Aḥmed el-'Asḳalânî (ö. 852/1448), *el-İşâbe fî Temyîzi's-Şahâbe*, thk. 'Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd ve 'Alî Muḥammed Mu'avvaḍ, I-VIII, Beyrût 1415/1994, I, 439.

85 es-Suyûtî, 'Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâlu'd-Dîn (ö.911/1505), *ed-Durru'l-Menşûr*, I-VIII, Beyrut, VII, 489; es-Suyûtî, 'Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâlu'd-Dîn (ö.911/1505), *Husnu'l-Muhadara fî Tarihi Mısır ve'l-Kahire*, thk. Muhammed 'Ebu'l-Faḍl 'Ibrahim, I-II, Mısır 1387/1967, I, 176.

86 eş-Şâmî, Muḥammed b. Yûsuf eş-Şâlihî eş-Şâmî (ö.942/1535), *Subulu'l-Hudâ ve'r-Reşâd fî Sireti Ḥayri'l-'İbâd*, thk. 'Âdil Aḥmed, 'Alî Muḥammed Mu'avviḍ, I-XII, Beyrût 1414/1993, X, 130.

el-Munāvī⁸⁷ (ö.1031/1622) gibi muhaddisler eserlerinde mezkûr rivayete yer vermişlerdir.

Hadîs kaynaklarında yer alan rivayetlere benzer haberler klasik tefsir kaynaklarında da geçmekle birlikte, hadîs kaynaklarına oranla çok daha sınırlıdır. Genellikle Bakara suresinin 114. âyetiyle ilgili açıklamalar arasında Kostantınıyye'nin fethine işaret edilir. İlgili âyette Allah'ın meşiclerinde onun adının anılmasına engel olan ve buraların harabe haline gelmesi için çalışanların zalimliğine işaret edilir. Son kısmında ise bu kimselerin dünyada rezil rüsva olacaklarına, ahirette ise korkunç bir azapla karşılaşacaklarına dikkat çekilir. Müfessirlerin bir kısmı, âyette zikredilen “dünyadaki rezilliğin” kâfirlerin elinde olan Kostantınıyye, Rumiye (Roma) ve Ammûriye dahil üç şehrin alınmasıyla gerçekleşeceğini iddia etmişlerdir. Bu iddia ilk kez en erken dönem müfessirlerinden Mukatil b. Süleyman'ın (ö.150/767) eserinde geçmekte ve İstanbul'un da içinde yer aldığı mezkûr şehirlerin fethedilmesiyle birlikte, âyette işaret edilen ehl-i küffarın dünyadaki rezilliğinin gerçekleşmiş olacağına dikkat çekilmektedir.⁸⁸ İbn Abbâs isnadlı benzer bir rivayet Bakara sûresinin 109. âyetine dair açıklamalar arasında zikredilmiştir.⁸⁹

Müfessir Taberî (ö.310/923) kâfirlerin dünyadaki hezimetlerinin Deccal'in çıkışı ve Kostantınıyye'nin fethiyle gerçekleşmiş olacağından bahsetmiştir.⁹⁰ Aynı rivayet diğer kaynaklarda da nakledilmiş ve bu iki olay Bizans'ın hezimetini olarak yorumlanmıştır.⁹¹ Mukatil ayrıca kible değişikliğinin konu edildiği Bakara suresinin 150. âyetiyle ilgili açıklama-

.....

87 el-Munāvī, Zeynuddin Muhammed 'Abdirraûf b. Tâcu'l-Ârifin el-Haddâdî (ö.1031/1622), *Feydu'l-Kadir fi Şerhi'l-Câmi'i's-Şağîr*, I-VI, Mısır 1356/1937, II, 290, V, 262.

88 Mukâtil b. Suleymân, Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Suleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî (ö.150/767), *et-Tefsîr*, thk. 'Abdullâh Maḥmûd Şehhâte, Beyrût 1423, I, 133; ayrıca bkz. eş-Şa'lebî, *et-Tefsîr*, I, 261; Ebû Muhammed el-Begavî, el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ' (ö.516/1122), *Me'âlimu't-Tenzîl fi Tefsiri'l-Kur'an*, thk. 'Abdurrezzâk el-Mehdî, I-V, 1420, I, 157.

89 es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an*, I, 126.

90 et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, II, 525.

91 İbn Ebî Hâtim, *et-Tefsîr*, I, 211, IV, 1133; Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Ḳaysî (ö.437/1045), *el-Hidâye ilâ Bulûği'n-Nihâye*, I-XIII, 1429/2008, I, 408.

malar arasında da, Kostantınıyye ve İlyâ'nın (Beytülmağdis) fethedileceğini ve bunun kâfirlerin dünyadaki rezilliği olacağını iddia etmiştir.⁹² Kostantınıyye'nin fethiyle en çok ilişkilendirilen âyetlerden birisi "kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın" açıklamasının yer aldığı Bakara suresinin 195. âyetidir. Ancak hadis kaynaklarında da yer alan bu rivayetle ilgili referanslara yukarıda işaret edildiği için burada tekrar değinmeyi zait görmekteyiz.

Bütün bunların yanı sıra nadiren de olsa, İstanbul'un fethi ile kıyamet saati arasında kurulan ilişkiye dair rivayetlere benzer haberleri klasik tefsir kaynakları arasında da görmek mümkün olsa da, İstanbul'un fethedileceği ve burayı fetheden komutan ve ordunun Hz. Peygamber tarafından övüldüğüne dair rivayetin yer almadığını görüyoruz. Keza aynı rivayet İslâm Tarihi kaynakları arasında da geçmemektedir. Bilgisayar ortamında yaptığım taramalar neticesinde mezkûr rivayetin sadece Zehebî'de (ö.748/1347) yer aldığını görüyoruz. Mesleme b. Abdumelik'in bu rivayete istinaden sefere çıktığına dair açıklamaya yer veren Zehebî, bunun meçhul birisi tarafından nakledildiğine dair görüşü de eklemiştir.⁹³ Anlaşılan o ki, klasik İslâm tarihçileri bazı hadis kaynaklarında yer alan bu rivayete itibar etmemişlerdir.

Rivayetlerin Kritiği ve Sonuç

Rivayetlerdeki iddialara göre, İstanbul fethedildikten sonra kıyamet kopması gerekirdi. Her ne kadar verilen zaman dilimlerinde hayli farklılıklar varsa da, en azından birisinin tutması gerekirdi. Zira fetihle kıyamet saatinin eş zamanlı olarak vuku bulacağı iddiasından, fetihden üç, altı, yedi, dokuz ay veya altı yıl sonra kıyametin kopacağına dair çeşitli zaman dilimleri verilmiştir. Bir iddiaya göre ise, kıyametin kopmasına bir gün bile kalsa, İstanbul fethedilmeden Allah'ın buna müsaade etmeyeceğinden bahsedilmiştir. Oysa İstanbul fethedildiği halde kıyamet kopmamıştır. Kıyamet saatiyle İstanbul'un fethi arasında kurulan

.....

92 Muḳātil b. Suleymān, *et-Tefsīr*, I, 149.

93 ez-Zehabī, Ebū 'Abdillāh Muḥammed b. Aḥmed b. 'Oṣmān b. Ḳāymāz (ö.748/1347), *Tārīḫu'l-İslām ve Vefayātu'l-Meṣāḫiri'l-A'lām*, thk. 'Umar 'Abduselām et-Tedmurī, I-LII, Beyrūt 1413/1993, VI, 269.

ilişkide böylesine gerçek dışı iddia söz konusuysen, sırf rivayetleri kurtarma adına akla ziyan yorumları görmek mümkündür.

Örneğin İstanbul fethedildiği halde kıyametin kopmamasına izah getirilirken, aslında Türklerin barbar ve eşkıya oldukları, bu nedenle rivayetlerde zikredilen gerçek fethin henüz vuku bulmadığı, dolayısıyla bu iddiada herhangi bir çelişkinin olmadığına dair yorumları görmek mümkündür. İddianın sahibi 1890 yılında vefat eden Mısırlı âlim(!) Mahmud Neşşabe'ye göre asıl fethin zamanı geldiğinde, gerçek Müslüman olan Araplar burayı eşkıya Türklerin elinden alacak ve böylece gerçek fetih vuku bulacaktır. Aynı söylem 1990'lı yıllarda Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi'nin Şariat (Hukuk) Fakültesi'nde yapılan bir tezde(!) de dile getirilmiş ve şu yorum yapılmıştır: “Türklerin eliyle gerçekleşmiş olan İstanbul'un fethi silahla yapılmıştır. Hâlbuki hadîslerde sulhla yapılacağından bahsedilmektedir. Hâlihazırda İstanbul kâfirlerin elinde bulunduğu için hiç yalan söylemeyen Peygamber Efendimizin dediği gibi, gerçek fetih daha sonra vuku bulacaktır.”⁹⁴ Rivayetleri kurtarma adına dile getirilen bu hezeyanların yorumunu okuyucuya bırakıyorum. Bu tür gerçek dışı beyanların Hz. Peygamber'i itham etmekten başka hiçbir anlam ifade etmeyeceğini de belirtmek istiyorum.

Arap dünyasında bu iddialar dillendirilirken, Türkiye'deki akademik çalışmalarda her nedense fetihle kıyamet saati arasında kurulan anlamsız ilişki tamamen görmezden gelinmiştir. Buna mukabil İstanbul'u fethedecek komutan ve orduyu Resûlullah'ın övdüğüne dair rivayet ise dillere pelesenk edilerek, müjdelenmiş şehir (şehr-i mev'ûd) söylemiyle buranın fethi tamamen mezkûr rivayete sabitlenmiştir.⁹⁵ Ne ki, şehri fetheden Fatih'in mezkûr sözden hiç bahsetmemesi, keza fetih öncesi veya sonrasındaki süreçte bu rivayetin hiç dillendirilmemesi de göz ardı edilmiştir. Buna mukabil mezkûr sözün doğruluğu veya tarihi gerçekliği

.....

94 M. Said Hatiboğlu, 'Kur'ân ve Sünnet Işığında Hz. Peygamber'in Gayba Muttali Olması', *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-V (İslâm Düşüncesinde Gayb Problemi-I)*, İstanbul 2003, 30.

95 Hüseyin Algül, “Müjdelenmiş Topraklar Telakkisinin İstanbul'un Fethi Bağlamında Osmanlı Yöneticilerine ve Tarihçilerine Yansıması”, *Eyüp Sultan Sempozyumu VII (Tebliğler)*, İstanbul 2003, 14-19; Kimi yorumlarda mezkûr hadis şehrin fethinin dini sebebi olarak zikredilmiştir. Bkz. Tahsin Ünal, “İstanbul'un Fethi”, *İslâm Medeniyeti* (Mayıs 1968), 8.

konusunda herhangi bir şüphe duyulmamış, haddizatında sahihliğini ortaya koyabilmek için hayli zorlama yorumlar yapılmıştır. Her ne kadar böyle bir çaba güdülmüşse de, dile getirilenler okuyucuyu ikna etmeye yetmediği gibi, rivayetin muteber hadis kaynakları arasına alınmaması gerçeğini değiştirmemiştir.⁹⁶

Hâlbuki hem İstanbul'un fethini müjdeleyen hem de şehrin fethiyle kıyamet saati arasında ilişki kurulan rivayetlerin tamamı ciddi problemler içermektedir. Özellikle kıyamet alameti olarak sunulan haberlerin doğrudan Hz. Peygamber'e isnad edilmesi, açık bir şekilde vahye aykırı iddiadır. Zira Kur'ân yorumuna meydan vermeyecek netlikte Allah'tan başka hiç kimsenin geleceğe dair bilgiyi ve özellikle de kıyamet saatini bilemeyeceğini vurgulamaktadır. Örneğin ilgili âyetlerin bir kısmında şu açıklamalar yer alır:

Ey Peygamber! Müşrikler sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. Onlara "O Rabbimin bileceği bir iştir. Onun vaktini sadece o bilir" söyle. Kıyametin ne zaman kopacağını ne yer ne de gök (ehli) dayanabilir. O size ansızın gelir. Sanki sen onu biliyormuşsun da gizliyormuşsun gibi sana soruyorlar. Sen onlara tekrar hatırlat ki, "Kıyametin ne zaman kopacağı Allah'ın bileceği bir iştir." Müşriklerin çoğu bunu anlamıyor.⁹⁷

Ey Peygamber! "Bu kıyamet ne zaman kopacak?" diye seninle alay edip duruyorlar. Onun ne zaman kopacağını sen nereden bileceksin? Onun hakkındaki nihai bilgi Rabbine aittir. Sana düşen, sadece kıyametin dehşetinden korkanları uyarmaktır.⁹⁸

Ey Peygamber! Bazıları sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyor. Sen onlara "O sadece Allah'ın bileceği iştir" de. Üstelik sen kıyametin kopacağını nerden bileceksin. Belki de çok yakındır.⁹⁹

Hiç kuşku yok ki, zamanını hep gizli tuttuğum kıyamet saati bir gün mutlaka gelecek. O zaman herkes yaptığının karşılığını görecek.¹⁰⁰

.....

96 Yardım, 116-123; Kulat, ss. 5-23.

97 A'râf 7/187.

98 Naziat 79/42-45.

99 Ahzab 33/63.

100 Tâ Hâ 20/15.

O müşriklere şöyle de: ‘Tehdit edildiğiniz azap yakın mıdır yoksa Rabb’im onun süresini geciktirir mi onu bilemem.¹⁰¹ Çünkü gaybı, kıyametin ne zaman kopacağını sadece Allah bilir ve onu kimseye de bildirmez.¹⁰²

Kıyametin ne zaman kopacağını sadece Allah’ın kendisi bilir...¹⁰³

Muhammed suresinde ise kıyametin ansızın kopacağına işaret edilmektedir.¹⁰⁴ Ansızın kopacağı bizzat vahiyle sabit olan kıyametin, ayrıca alametinden söz edilmesi ve birtakım zaman dilimleri verilerek bu iddianın bizzat Resûlüllah’a isnat edilmesi hakikaten şaşırtıcıdır. Oysa referans verilen âyetleri tebliğ eden Hz. Peygamber’in bunlara aykırı açıklamalar yapması mümkün değildir.

İstanbul’un fethedileceğinin Hz. Peygamber tarafından haber verildiği ve burayı fethedecek komutan ve ordunun övüldüğüne dair rivayetin konumu da, fetihle kıyamet saati arasında ilişki kuran rivayetlerden farklı değildir. Örneğin gelecekte vuku bulacak olayların bilgisinin Allah’tan başkası tarafından bilinemeyeceğini Kur’ân çok açık bir şekilde vurgular. Bu konuyla ilgili birkaç âyeti hatırlatmak istiyoruz:

Göklerde ve yerde bulunanların hiçbirisi gaybı bilmez. Sadece Allah bilir. Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.¹⁰⁵ Elbette Allah göklerin ve yerin bütün gizliliklerini bilir. O, kalplerde gizlenen niyetleri çok iyi bilir...¹⁰⁶ Allah göklerin ve yerin gizliliklerine dair her şeyi bilir. O, bütün yapıp ettiklerinizi görmektedir.¹⁰⁷

Gün gelecek, Allah bütün peygamberleri huzurunda toplayıp, ‘Tebliğ ettiğiniz din hususunda ümmetiniz sizden sonra nasıl bir tavır takındı?’ diye soracak. Onlar ‘Rabb’imiz! Bizim bu konuda bir bilgimiz yok. Bizden sonra olup-bitenleri en iyi sen bilirisin’ diye karşılık vereceklerdir.¹⁰⁸

.....

101 Cin 72/25.

102 Cin 72/26.

103 Lokman 31/34.

104 Muhammed 47/18.

105 Neml 27/65.

106 Fâtır 35/38.

107 Hucurât 49/18.

108 Mâide 5/109.

Değişik âyetlerde de Allah'tan başkasının gaybı bilmesinin mümkün olmayacağına vurgu yapılır. Örneğin insan bilgisi ve idrakinin dışında kalan gaybî bilginin anahtarlarının Allah'ın katında olduğu,¹⁰⁹ gizli ya da saklı insanların yapıp ettiklerinin hepsini Allah'ın bildiği,¹¹⁰ göklerde ve yerde gayba dair ne varsa hepsinin Allah tarafından bilindiği¹¹¹ gibi açıklamalar gaybî bilginin sadece Allah'a ait olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Mezkûr âyetleri tebliğ eden Hz. Peygamber'in bunların aksine bir iddiada bulunması ne derece anlamsızsa, onun geleceğe dair haber verdiği yönündeki iddiaların inandırıcılığı da aynı niteliktedir. Şayet Resûlüllah geleceğe yönelik bir haber vermişse, bu, olsa olsa öngörü veya tahmin olabilir. Tahmin tutabilir de tutmayabilir de. Nitekim Kisra ve Kayserlerin hazineleri sizin olacak mealinde bir sözü söylediği nakledilir. Sözün mesajı veya muhtevası dikkate alınırsa, bunun Müslümanları teşvik etmek veya cesaretlendirmek amacıyla söylendiği kolayca anlaşılır. Fakat Kisra'nın mülkü/hakimiyeti Müslümanların eline geçmesine rağmen Bizans'la ilgili ön görüşü tutmamıştır. Her ne kadar İstanbul Müslüman Türkler tarafından fethedilmiş olsa da, sözün muhatabının Araplar olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Rivayete göre Hendek savaşı için hazırlıklar yapıldığı sırada Resûlüllah bu sözü söyleyince, kimi Medineliler ciddiye almamış ve “Biz korkudan tuvalet ihtiyacı için evimizden çıkamazken, o bize Kisra ve Kayserlerin hazinelerine sahip olacağımızı söylüyor”¹¹² diye sözler sarf etmişlerdir. Tıpkı bu rivayette olduğu gibi, İstanbul'un fethedileceği ve burayı fethedecek komutan ve ordunun övüldüğüne dair rivayetin konumu da az önce verdiğimiz örnekten farksızdır. Netice itibarıyla Resûlüllah'ın bu öngörüsü tutmadığı gibi, muhasara sırasında da Araplar'ın bu sözden hiç bahsetmemeleri hayli manidardır.

.....

109 En'âm 6/59.

110 Hûd II/III.

111 Hûd II/123; Nahl 16/77; Kehf 18/26.

112 İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm b. Eyyûb, el-Hımyerî, *Sîretü'n-Nebî (sav)*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Mısır 1963/1383, IV, 706; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (öl. 310/992), *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut t.y. III, 47.

İstanbul'un fethini müjdelediği iddia edilen sözün, muteber hadîs koleksiyonlarının yanı sıra, özellikle *fıten* ve *melahim* edebiyatı içindeki haberler arasında da zikredilmemesi dikkat çeker. Özellikle Buhârî'nin bunu *es-Sahîh*'ine almayıp *Târîhu'l-kebir*'inde zikretmesi göz ardı edilmemelidir. Bu husus mezkûr rivayetin hadis ilminin kriterlerine uymadığını ortaya koymaktadır. Yeri gelmişken belirtelim ki, Buhârî *fıten* ve *melahim* edebiyatı içinde nakledilen yukarıdaki rivayetleri de eserine almamıştır. Kostantınıyye'nin fethi ve kıyamet saati arasında kurulan ilişkiye dair birçok rivayeti nakleden Müslim de, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan mezkûr rivayeti eserine almamıştır. Bütün bunların yanı sıra, yukarıda da işaret edildiği üzere sadece Zehebî hariç klasik İslâm tarihi kaynaklarından hiçbirisinde de bu rivayete yer verilmemiştir. Şunu da ekleyelim ki, hadisin dayandırıldığı en son ravi Bîşr el-Has'âmî'den mezkûr rivayetin haricinde bir başka haber nakledilmemiştir. Örneğin oğlu Abdullah babasından bu rivayeti naklettiğini söylerken, ondan bir başka rivayet nakletmemiştir. Oysa hadis kaynakları arasında diğer ravilerden naklettiği birtakım rivayetler bulunmaktadır.

İlk iki kuşatma sırasında İstanbul'u fethedecek komutan ve orduya dair övgünün yer aldığı rivayete herhangi bir atıfta bulunulmaması da dile getirmeye çalıştığımız hususu doğrular niteliktedir. Şayet Resûlullah'ın böyle bir sözü varsa Hz. Ömer'in Anadolu ile Şam arasındaki geçitleri doğal sınır kabul edip daha ileriye gitmemesinin izahı yapılmalıdır.¹¹³ Sâsânî İmparatorluğunun yıkılmasından sonra, Hz. Ömer'in Resûlullah'ın bu müjdesi veya övgüsüne bigâne kalması düşünülemez. Ayrıca ısrarla İstanbul'u fethetmek isteyen Muaviye'nin bu hadisi referans göstermemesi düşünülemez. Üstelik iki kez şehri kuşattığını biliyoruz. Özellikle şaibeli bir şekilde iktidarı ele geçiren ve bu nedenle sürekli meşruiyet sorunu yaşayan Muaviye'nin Resûlullah'ın bu sözünü kendi siyasi hesabına kullanmaması olanaksızdır. Keza madem Resûlullah'ın böyle bir sözü vardı, dindarlığıyla bilinen Ömer b. Abdülaziz, selefi Süleyman b. Abdülmelik'in başlattığı muhasarayı niçin kaldırmıştır? Keza Muaviye'nin gönderdiği orduda bulunduğu söylenen İbn Abbâs, İbn Ömer, Zübeyr b. Avvâm ve Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi sahabîler neden böyle bir sözden bahsetmemişlerdir?

•••••

113 İsrail Balcı, *İlk İslâm Fetihleri ve Savaş-Barış İlişkisi*, Pınar Yayınları, İstanbul 2011, 133-36.

Hız. Ömer, Şam bölgesinin alınmasından sonra Bizans'a karşı yeni bir askerî sefere girişmeyip daha çok fethedilen yerleri kontrol altında tutma politikası gütmüştür. Bu yüzden Anadolu ile Şam toprakları arasındaki geçitleri kontrol altında tutarken, Mısır ve Mezopotamya üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak Muaviye yeni bir fetih dalgası başlatmış ve bu bağlamda ilk hedeflerden birisi olarak Bizans'ı seçmiştir.¹¹⁴ Sahabeden Ebû Sa'lebe'ye dayandırılan bir rivayette Muaviye'nin İstanbul'u fethetmek için hazırlık yaptığı ve buranın fethedileceğinden bahsedilmektedir.¹¹⁵ Bir rivayette Bizans'la anlaşmalı olduğu sırada Muaviye'nin Anadolu içlerine doğru sefere çıktığı, anlaşma süresi bittiğinde de saldırıya geçmek istediği, bu nedenle de bazıları tarafından eleştirildiğinden bahsedilir.¹¹⁶ Şayet Resûlullah tarafından söz konusu hadis dillendirilmişse, Muaviye'nin bunu kullanmamasının izahı olmalı. Kaldı ki onun gibi hırslı bir idarecinin böyle bir sözü değerlendirmemesi düşünülemez.

Uzun yıllar Şam'da idarecilik yapmış olması nedeniyle Muaviye, Bizans'ın konumunu yakından izleyen birisidir. Halifeliği döneminde Bizans'ın içinde bulunduğu olumsuz durumu kendi lehine çevirmeye çalışmıştır. Nitekim taht kavgaları sırasında çıkarına uygun olan tarafa yardım yapmıştır. İstanbul üzerine ordu gönderdiği sırada da Bizans'ın durumunun iyi olmadığı belirtilir.¹¹⁷ Onun İstanbul'u ele geçirmek istemesi, Resûlullah'a isnad edilen mezkûr rivayetten ziyade, daha çok siyasal çıkarları hedefleyen bir girişim niteliğindedir. Bize göre bu girişimin arka planında şaibeli bir şekilde iktidara gelmesinin kötü izlerini silme gibi bir gaye de söz konusudur. Böylece Müslümanlar nezdinde prestij kazanma, Hız. Ömer döneminde Sâsânî İmparatorluğunu çökerten Sa'd b. Ebî Vakkâs, Şam ve Irak bölgesinde büyük başarılarla imza atan Hâlid b. Velîd, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Mısır fatihi Amr b. Âs'ın başarıları karşısında kendisine yeni bir başarı alanı seçme gayesi ile hareket etmiş olabileceğini göz ardı etmemek gerekir.

Tarihi gelişmelere bakılırsa, başarısızlıkla sonuçlanan ilk iki muhasaranın ardından yaklaşık kırk yıl sonra gerçekleşecek olan üçüncü

•••••

¹¹⁴ Halife b. Hayyât, 207.

¹¹⁵ el-Hâris b. Ebî Usâme, *Buğyetu'l-Bâhiş*, II, 785.

¹¹⁶ Ebû Dâvud, "Cihad", 152.

¹¹⁷ Küçüksipahioğulları, 78-87.

kuşatma sırasında uzun soluklu bir hazırlık yapılmıştır. İhtimal ki, hazırlıkların yapıldığı sırada bir bakıma halkı teşvik etmek için, şehrin fethedileceğinin Hz. Peygamber tarafından da haber verildiğine dair birtakım söylemler dillendirilmiş ve bu söylem sözlü kültür içinde yayılıp halka mal olmuştur. Böylece tedvin dönemiyle birlikte kaynaklara girmiş olması kuvvetle muhtemeldir. İddiaya göre Süleyman b. Abdulmelik dönemindeki kuşatma öncesinde Mesleme b. Abdulmelik bu sözü raviye sormuş ve ardından Kostantınıyye'nin fethine çıkmıştır.¹¹⁸ İbn Âsâkir'de de benzer bir haberden bahsedilir.¹¹⁹ Bu hususlar dikkate alındığında daha önceden böyle bir sözden haberdar olunmadığı anlaşılmaktadır. Böyle bir süreçten sonra kaynaklara giren mezkûr rivayet, İstanbul'un fethine yönelik hedefler için teşvik edici rol oynamış olabilir, fakat özellikle Emeviler dönemindeki son kuşatmadan sonra bu rivayetin hiç kullanılmaması hayli ilginçtir.

Emeviler dönemindeki üçüncü kuşatma sırasında bu sözün referans gösterildiğine dair haberler bulunurken, Türkler tarafından İstanbul'un fethedilmesine kadar Müslümanlar tarafından şehir birkaç kez kuşatılmış, ancak bunların hiçbirisinde mezkûr rivayetin kullanıldığına dair bir tek rivayetten söz edilmemiştir. Örneğin Halife Mehdî (775-785) zamanında Harun Reşid komutasındaki ordu Kadıköy önlerine kadar gelip İstanbul'u kuşatmış, fakat bu sözden bahsedilmemiştir. Rivayete göre Muaviye'nin kuşatmasından Fatih tarafından İstanbul'un fethedilmesine kadar, Müslümanlar yaklaşık olarak altı-yedi kez şehri kuşatmış, fakat Süleyman b. Abdulmelik dönemindeki kuşatma hariç, diğer kuşatmaların hiçbirisinde bu rivayetin adı geçmemektedir. Daha da ilginç olanı ise, her ne kadar Anadolu İslâm kültüründe dillere pelesenk edilmişse de, mezkûr rivayet İstanbul'un fethi sırasında veya fetihden sonra da hiç kullanılmamıştır. Nitekim Emecen, dönemin Osmanlı kaynaklarında mezkur rivayete hiç atıf yapılmadığına, ancak daha sonraki kaynaklarda bu rivayetin yer bulduğuna işaret etmiştir.¹²⁰ Buna mukabil İstanbul'un fethinden sonra Mekke Şerifi'ne gönderdiği *fetihnâme*de, Fatih Sultan Mehmed kıyamet alametleriyle ilişkilendirilen iki rivayete yer vermiştir. Bunlardan birisi yukarıda işaret edilen

.....

118 Aḥmed b. Ḥanbel, *Musned*, VIII, 254.

119 İbn 'Asâkir, LVIII, 34, 35.

120 Emecen, 43.

“Rumlar (Romalılar) el-A'mâk (الأعماق) veya ed-Dâbık'a (دَابِق) inmedikçe kıyamet kopmayacaktır” şeklindeki rivayettir. İkincisi ise, yine yukarıda zikredilen ve bir tarafı kara, bir tarafı denizle çevrili olarak tarif edilen İstanbul şehrine, Benû İshâk'tan yetmiş bin kişinin taarruz etmediği sürece kıyametin kopmayacağı iddiasıdır.¹²¹

İstanbul'un fethiyle kıyamet saati arasında kurulan ilişkiye dair rivayetlerin hiçbir inandırıcılığı bulunmamakla birlikte, şayet böyle bir iddiadan bahsedilmişse, bunun bir sebebi veya karşılığı olmalıdır. Her ne kadar bu konuda somut bilgi bulunmasa da, yaşanan süreçten bazı ipuçları yakalamak mümkündür. Dikkat edilirse Emeviler döneminde üç kez kuşatıldığı halde şehir alınamamıştır. Peş peşe gelen başarısızlıklara, büyük kayıplar da eklenince şehrin fethine yönelik umutlar iyice azalmıştır. Hatta bu umutsuzluğun bazı rivayetlere bile yansıdığını görüyoruz. Örneğin İbn Ebî Şeybe'de yer alan bir rivayette Mâlik b. Sâhir adlı şahsın Belencer'de kardeşiyle birlikte savaştığı, kardeşinin yaralandığı, ünlü sahabî Huzeyfe b. Yemân'la karşılaştığı ve Allah nasip ederse Kostantıyye'yi fethedeceklerini söyleyince, Huzeyfe Kostantıyye, Deylem ve Belencer'in ebediyen fethedilemeyeceğini söylediği nakledilir.¹²²

Emeviler döneminde üç kez kuşatılmasına rağmen şehrin ele geçirilememesi ve büyük kayıpların yaşanması, Müslümanlarının bilinçaltında adeta mezkûr şehrin kıyamete kadar fethedilemeyeceğine dair bir algıya dönüşmüş olmalı. Dolayısıyla fetihle kıyamet saati arasında kurulan ilişkiye dair iddiaların böyle bir anlayış neticesinde doğmuş olması muhtemeldir. Nitekim Hatiboğlu böyle bir yorumdan bahsetmektedir.¹²³ Dikkat edilirse Hişâm b. Abdülmelik (724-743) döneminde devlet yeniden güç ve kuvvet kazandığı halde, İstanbul'u fethetmek için tekrar bir girişimde bulunulmamıştır. Bütün bu hususlar İstanbul'un alınmasına dair umutların tükendiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla sözlü kültür geleneğinin devam ettiği vasatta, şehrin kıyamete kadar alınamayacağı bağlamındaki söylemin, ağızdan ağza dolaşıp tedvin dönemiyle birlikte yazıya geçirilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ne ki, bu haberlerin vahye göre konumu veya

.....

¹²¹ Emecen, 53-54.

¹²² İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, VI, 561.

¹²³ Hatiboğlu, *Hiz. Peygamber'in Gayba Muttali Olması*, 30-31.

muhtevası dikkate alınmadığı için Kur'an'a aykırı birçok iddia ve tasvir kaynaklara girmiştir.

Bir başka dikkat çekici nokta ise, İslâm kültüründe var olan şehrin fethi ile kıyamet saati arasında ilişkiye dair telakkinin kadim Yahudi kültürüne kadar uzandığı gerçeğidir. Kadim Yahudi kültüründe Kostantınıye'nin Allah'ın lânetine uğramış bir şehir olduğu ve şehrin fethiyle birlikte kıyametin kopacağı şeklinde çeşitli efsaneler dillendirilmiştir. Bu tür efsanelerin üretilmesinde Kudüs'ün Hıristiyan Romalıların eline geçmiş olmasının ve Yahudileri buraya sokmamalarından duyulan rahatsızlığın payından da söz edilebilir. Neticede Yahudi kültüründeki efsanelerin Hıristiyan kültürüne ve buradan eski Bizans kaynaklarına girdiği anlaşılmaktadır. Aynı anlayış daha sonradan son vâris olarak nitelenebileceğimiz İslâm kültürünü de etkilemiştir. Müslümanlar kadim kültürlerden devraldıkları mirasa ait kimi efsaneleri kendilerine göre yorumlayarak yeni telakkiler oluşturmuşlardır. Nitekim İstanbul hakkında oluşturulan efsanelere dair bir çalışma yapan Stefanos Yerasimos, Hıristiyanlıktaki kıyamet senaryolarının kadim Yahudi kültürüne kadar uzandığına dikkat çektikten sonra, günahlardan arınma şartı olarak yıkılacak lânetli İmparatorluk başkentleri arasında Babil ve Roma'nın bulunduğunu belirtir, fakat daha sonra Kostantınıye'nin bunların yerini aldığına dair inanışın varlığından söz eder.¹²⁴ Dikkat edilirse Romalılardan önce Babil hükümdarı Buhtunnasar Kudüs'ü yağmalamış ve Yahudileri buradan uzaklaştırmıştır.

Efsaneler arasında Kostantınıye'nin doğu tarafından gelen tehditle ele geçirileceği ve böylece İmparatorluğun yıkılacağından bahsedilmiştir. Muhtemelen bu telakki nedeniyle Şamlı Aziz Efrem, 370-378 yıllarında Persler'in Roma topraklarına saldırılarını ve şehirleri tahrip etmelerini kıyamet alameti olarak nitelmiştir. Yine aynı dönemlerde (378-390) *Sibil'in kehaneti* olarak nitelenen bir öngöründe Kostantınıye'ye altmış yıllık ömür biçilmiş ve yıkılacağından bahsedilmiştir. İslâm'dan bir asır önceki Ermenice bir risalede ise Kostantınıye "*Yedi Tepeli Babil*" olarak nitelenmiş ve *büyük savaşın* ardından yıkılacağına dair kehanetler dillendirilmiştir.¹²⁵ Keza Emeviler dönemindeki ilk muhasa-

124 Stefanos Yerasimos, *Kostantınıye ve Ayasofya Efsaneleri*, çev. Ş. Tekeli, İstanbul 1993, 196 vd.

125 Emecen, 40.

ra yıllarına denk gelen Süryanice bir metinde ise, büyük bir ihtimalle kıyametle ilişkilendirilen hadis metinlerine de ilham kaynağı olan şu ilginç efsane yer almaktadır:

O zaman İsmail oğulları binlerce at ve arabalarla gelecek. Dokuzuncu dilimin ilk ayında gelecek, Anadolu şehirlerini ele geçirecekler. Birincisi Efes, İkincisi Bergama, üçüncüsü Malagina'da kışlayacak. Talihine küs Frigya, Pamfilya ve Bitinya. Çünkü don olduğu zaman İsmail seni ele geçirecek. Önüne gelen her şeyi yakan bir alev gibi ilerleyecek ve yetmiş bin denizcisi adaları ve kıyıları yakıp yıkacak. Talihine küs Bizans, çünkü İsmail seni de ele geçirecek ve her atlısı denizi aşacak. Başlarında bulunan karşında çadır kurup savaşa tutuşacak ve Kselokerkos kapısını kırarak Öküz'e kadar ilerleyecek, o zaman Öküz böğürecek.¹²⁶

Yukarıda alıntılanan kıyamet alametlerine dair hadîs rivayetlerindeki tasvirlerle buradaki anekdotların bu derece benzerlik arz etmesi tesadüf olmamalı. Özellikle ismi belirtilmeyen *büyük savaş, yetmiş bin kişilik ordu* gibi anekdotlar ve şehrin ele geçirilmesinin kıyametle ilişkilendirilmesi son derece manidardır. Dikkat çeken bir başka ilginç nokta ise “Yedi Tepeli Babil” tanımlamasının İslâm kültüründe karşılık bulmasıdır. Hatta bu tasviri Fatih Sultan Mehmed de kullanmıştır. Nitekim fetihten sonra Mekke Şerifi'ne gönderdiği *Fetihnâme*'de, İstanbul'u yedi başlı bir ejderhaya benzetmiş ve surların tepeleri ejderhanın yedi başı olarak tasvir edilmiştir.¹²⁷ Görünen o ki, yukarıda işaret edilen efsanelerin vârisleri olan Müslümanlar, bunlardan önemli ölçüde etkilenmişler ve kendilerine özgü kıyamet telakkileri oluşturmuşlardır. Bütünüyle efsanelerden ibaret olan bu telakkiler kaynaklara girdiği için adeta sorgulanamaz addedilmiş ve sanki Hz. Peygamber tarafından dillendirilmiş haberler olarak sunulmuştur.¹²⁸ Mezkûr rivayetlerle ilgili söylenebilecek en önemli hususlardan birisi ise, bunların tamamının hem vahye hem de tarihi gerçeklere aykırı iddialarla dolu olduğu gerçeğidir.

Bütün bunların yanı sıra, anlaşıldığı kadarıyla “fetih hadisi” olarak adlandırılan rivayete, özellikle fetihten sonra Anadolu İslâm kültüründe

•••••

126 Yerasimos, 200-201; Emecen, 41.

127 Emecen, 65.

128 İstanbul'un fethi ve oluşturulan kıyamet senaryoları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Emecen, 23-78.

büyük bir anlam yüklenmiş ve bunun bir işareti olarak İstanbul'u fetheden II. Mehmed, "Fâtilh" unvanıyla anılır olmuştur.¹²⁹ Her ne kadar mezkûr sözün mevsukiyeti şüpheli olsa da, halka mal olması ve özellikle dini açıdan motive edici bir işlevsellik kazanmış olması yadsınmamalı. Ancak bilimsel açıdan ele alınınca bunun doğruluğunu savunabilmek mümkün değildir. Bütün bunlardan sonra, şunu da ekleyelim ki, Fâtilh'in hazırlık yaptığı dönemde Anadolu ile Rumeli toprakları arasında kalan İstanbul doğal bir hedef konumundadır. Dolayısıyla Bizans payitahtının siyasi ve coğrafi açıdan asıl hedef olması kaçınılmazdı. Şartlar olgunlaştıktan sonra bu hedefi Fâtilh Sultan Mehmed gerçekleştirme imkânı bulmuştur. Nitekim *Fetihnâmeler*de bu duruma işaret edilmiştir.¹³⁰ Böylece asırlar boyu Müslümanların gündemini işgal eden İstanbul'u fethetme hedefi, Türkler tarafından gerçeğe dönüştürülmüştür.

.....

129 Faruk K. Timurtaş, "Fetih ve Fâtilh Üzerine", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, (cilt: 4, sayı: 5-6, 1965), 67; Yardım, 123.

130 Emecen, 64.